

2. PROCES WYBORCZY

Zanim poznasz nowy temat

Wymień najważniejsze uprawnienia obywatela RP i UE oraz uzasadnij wybór.

1. Udział obywateli w życiu publicznym

Każdy obywatel może brać udział w życiu publicznym w sposób **bezpośredni** lub **pośredni**. Pierwsze z rozwiązań obejmuje (w zależności od konkretnego ustroju państwa) m.in. **weto ludowe**, **referendum**, **inicjatywę ludową**. Drugie sprowadza się przede wszystkim do udziału w wyborach do ciał przedstawicielskich.

2. Prawo wyborcze

Termin **prawo wyborcze** najczęściej określa zespół norm prawnych oraz uprawnienia wyborcze obywateli (np. tryb zgłaszania kandydatów, tryb przeprowadzania czy warunki ważności wyborów). Obowiązujące prawo reguluje więc zakres wpływu obywateli na wynik wyborów. Wybory zaś to proces wyłaniania przez ogół uprawnionych obywateli (czyli tzw. **elektorat**) spośród zgłoszonych kandydatów osób, które będą wypełniały określone funkcje i zajmowały określone stanowiska.

Główne zasady prawa wyborczego obowiązujące w państwach demokratycznych

Zasada	Charakterystyka
Powszechności	Nakazuje przyznanie praw wyborczych każdemu po spełnieniu określonych warunków oraz zakazuje ograniczanie tych praw ze względów politycznych.
Równości	Każdy wyborca dysponuje taką samą liczbą głosów, a każdy głos posiada równą wagę.
Bezpośredniości	Obywatele osobiście głosują na kandydatów do objęcia wybieralnych stanowisk w państwie.
Tajności głosowania	Zakłada anonimowy charakter wyborów (karty do głosowania nie są podpisane, a głosowanie powinno odbywać się bez udziału osób trzecich).

A to ciekawe!

W Polsce zasada powszechności nie zawsze była przestrzegana, np. do Zgromadzenia Elektorów RP w okresie rządów sanacji (według konstytucji kwietniowej 1935 roku) istniało ograniczenie – wybierano „obywateli najgodniejszych”. Podobnie z zasadą tajności głosowania – w okresie PRL często wymuszano dokonywanie wyboru kandydata na oczach komisji, przez co wywierano nacisk na głosujących.

Prawo wyborcze, rozumiane jako posiadanie uprawnienia do głosowania, wyróżnia formę czynną i bierną. **Czynne prawo wyborcze** oznacza, że osoba je posiadająca ma możliwość wybierania (także w przypadku referendum ogólnokrajowego oraz referendum lokalnego). **Bierne prawo wyborcze** oznacza prawo do bycia wybieranym.

Prawa wyborcze różnią się w zależności od tego, do którego z ciał przedstawicielskich się odnoszą (por. tabela).

Charakterystyka prawa wyborczego w RP

Rodzaj wyborów	Wiek osoby nabywającej prawo wyborcze		Charakterystyka wyborcza
	czynne	bierno	
Do samorządów (rad gmin, powiatów i sejmików wojewódzkich)	18	18	powszechne, równe, bezpośrednie, tajne głosowanie
Do sejmu RP	18	21	powszechne, równe, bezpośrednie, proporcjonalne, tajne głosowanie
Do senatu RP	18	30	powszechne, bezpośrednie, tajne głosowanie
Na prezydenta państwa	18	35	powszechne, równe, bezpośrednie, tajne głosowanie
Na wójta, burmistrza, prezydenta miasta	18	25	powszechne, równe, bezpośrednie, tajne głosowanie
Do Parlamentu Europejskiego	18	21	powszechne, bezpośrednie, proporcjonalne, tajne głosowanie

Dodatkowo w przypadku wyborów do **samorządów** osoby biorące udział (tak czynny, jak i bierny) w wyborach powinny stale zamieszkiwać na obszarze działania rady. Natomiast by móc ubiegać się o najwyższy urząd w RP (**prezydenta**), trzeba zostać zgłoszonym przez minimum 100 tys. obywateli.

3. Głosowanie obywateli Unii Europejskiej

Analizując prawo wyborcze, warto zwrócić uwagę na fakt, że prawem obywateli UE jest możliwość brania udziału w wyborach lokalnych w państwach zamieszkania, których nie są obywatelami. Dotyczy to zarówno czynnego, jak

DZIENNIK USTAW RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dziennik Ustaw RP jest jednym z podstawowych publikatorów, ale najłatwiej dotrzeć do informacji na interesujący nas temat dzięki Internetowi. Dokumenty dostępne w formie elektronicznej nie stanowią jednak źródła prawa.

publikacyjnych lub daty wydania) dodatkową zaletą są obecne na stronach projekty aktów prawnych oraz uaktualnienia, wprowadzane przez organy władzy. Rosnące zainteresowanie obywateli internetowymi

formami pozyskiwania wiedzy prawnej powoduje także wzrost oferty z tego zakresu. W Internecie znaleźć można zatem różnego rodzaju propozycje, są wśród nich zarówno darmowe (np. www.nettax.pl, oferujący bezpłatny dostęp m.in. do egzemplarzy Dziennika Ustaw RP, Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej, Monitora Polskiego oraz Dzienników Urzędowych ministerstw i urzędów), jak i odpłatne. Poza ogólnodostępnymi witrynami w miarę upływu czasu zwiększa się także oferta witryn i programów komputerowych, za pomocą których możliwe jest wyszukiwanie aktów prawnych. To rozwiązanie jest z pewnością najmniej czasochłonne, ale najbardziej kosztowne (wymaga bowiem zakupu oprogramowania oraz jego stałej aktualizacji). Niemniej dla osób nieograniczanych finansowo korzystanie z ofert typu System Informacji Prawnej LEX Omega czy Serwis Prawniczy LEX Polonica stanowi zdecydowanie najlepsze rozwiązanie.

Analiza tekstu źródłowego

Wyjaśnij przywołaną w źródle różnicę między Dziennikiem Ustaw a Monitorem Polskim.

Występują dwie kategorie dzienników urzędowych: promulgacyjne i informacyjne. W pełnym tego słowa znaczeniu dziennikiem promulgacyjnym jest w Polsce Dziennik Ustaw RP, gdyż występuje w nim promulgacja, tj. ogłoszenie pewnych aktów prawnych w sposób przewidziany przez prawo, i dopiero wskutek tego ogłoszenia dany akt prawny uzyskuje pełną moc obowiązującą (urzędową). Monitor Polski jest jedynie częściowo dziennikiem promulgacyjnym, ponieważ nie wszystkie kategorie aktów prawnych, które ogłasza się w tym organie, muszą być ogłoszone pod warunkiem ich ważności. [...]

Cyt. za: Bonusiak W., Buczkowski J., Zięba-Załucka H., *Zagadnienia egzaminacyjne z wiadomości o Polsce i świecie współczesnym*, Rzeszów 1998, s. 281-282.

Zadania

1. Wyjaśnij powody, dla którego prawo musi być hierarchiczne, zupełne i niesprzeczne.
2. Wskaż wady i zalety korzystania z różnych form zapoznawania się z aktami prawnymi.
3. Wyszukaj w domenie sejmowej informacje na temat reformy programowej szkolnictwa, przyjętej rozporządzeniem MEN z 23 grudnia 2008 roku.

7. ORGANIZACJA WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI W RP

Zanim poznasz nowy temat

Przypomnij zasady, według których działają sądy.

1. System sądownictwa w Polsce

Sądy są niezależnymi organami państwowymi, rozstrzygającymi spory w różnych dziedzinach życia. Aby zagwarantowane każdemu człowiekowi prawo do rzetelnego procesu sądowego mogło rzeczywiście funkcjonować, obowiązkiem państwa jest stworzenie systemu sądowego. W Polsce istnieją dwa typy sądów: **sądy państwowe** i **sądy polubowne** (niepaństwowe). System sądownictwa państwowego składa się z: sądów powszechnych, sądów administracyjnych (por. temat 4), sądów wojskowych i Trybunałów oraz Sądu Najwyższego (por. schemat).

System sądownictwa w Polsce

Postępowanie sądowe w Polsce jest **dwuinstancyjne**, co oznacza, że zawsze istnieje możliwość odwołania się od niekorzystnego wyroku sądu pierwszej instancji.

Sądy powszechne podzielone są na sądy rejonowe, sądy okręgowe i sądy apelacyjne (por. schemat).

Naczelnym organem sądowym w kraju, sprawującym nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania (tzw. nadzór judykacyjny), jest **Sąd Najwyższy**. Obowiązująca od 2003 roku struktura Sądu Najwyższego obejmuje podział na cztery izby: **cywilną**; **karną**; **pracy, ubezpieczeń społecznych i spraw publicznych** oraz **wojskową**. Wykonywanie nadzoru przez Sąd Najwyższy polega m.in. na:

- rozpoznawaniu kasacji oraz innych środków odwoławczych,
- podejmowaniu uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne (uchwały interpretacyjne)

13. BEZPIECZEŃSTWO OBYWATELI W MIEJSCU ZAMIESZKANIA

Zanim poznasz nowy temat

Wskaż rodzaje przestępstw, które w Twojej opinii najbardziej zagrażają Tobie i Twoim rówieśnikom.

Przestępczość jest jednym ze zjawisk zaliczanych do **patologii społecznej**. Transformacja ustrojowa Polski ułatwiła rozluźnienie się wielu norm społecznych, co z kolei spowodowało zmniejszenie się zakresu nieformalnej kontroli społecznej, sprawowanej dotąd przez rodzinę czy wspólnoty sąsiedzkie.

patologia społeczna

Zjawisko polegające na zachowaniu szkodliwym, niezgodnym z przyjętymi w danym społeczeństwie normami.

Dodatkową przesłanką wzrostu przestępczości stało się coraz większe rozbudowanie majątkowe Polaków, powodujące

olbrzymie dysproporcje i chęć szybkiego wzbogacania się, często przy wykorzystaniu nielegalnych metod i sposobów. Niepokojącym zjawiskiem, widocznym w realiach XXI wieku, jest **wzrost liczby przestępstw** popełnianych przeciwko dzieciom i młodzieży. Wśród najważniejszych przestępstw przeciw małoletnim należy wymienić: znęcanie się fizyczne lub psychiczne, porzucenie, obcowanie płciowe, prezentowanie pornografii oraz rozpijanie.

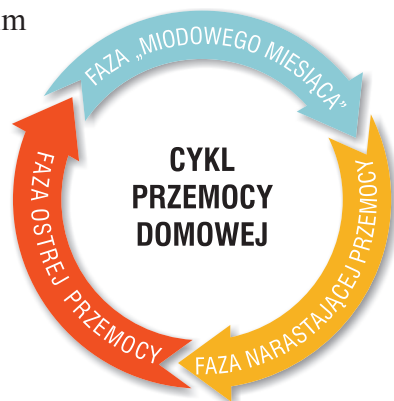
1. Stosowanie przemocy

Przez **stosowanie przemocy fizycznej** rozumie się zadawanie ran fizycznych (złamań, stłuczeń, poparzeń). Konsekwencje znęcania się fizycznego mają co najmniej dwojaki skutek – nie tylko naruszają nieetykietalność cielesną, ale też godność osobistą osoby bitej, a w efekcie powodują jej strach, poczucie niesprawiedliwości, a często rodzą chęć zemsty. Za **przemoc psychiczną** uznać należy natomiast słowną postać agresji i wrogości, która powoduje obniżenie poczucia własnej wartości, np. poprzez brak zainteresowania dzieckiem, używanie obraźliwych określeń, poniżanie, upokarzanie, groźbę czy szantaż.

A to ciekawe!

Na przełomie XIX i XX wieku w literaturze został opisany przypadek 8-letniej Mary Elen Wilson z Baltimore, systematycznie bitej przez swoją matkę. Relacja była na tyle sugestywna, że dała początek ruchowi na rzecz pomocy dzieciom w Stanach Zjednoczonych. Sięga on 1874 roku. W krótkim czasie powstało tam ponad 200 różnych lokalnych stowarzyszeń, których celem była ochrona dzieci przed przemocą.

Szczególnym rodzajem przemocy przeciw nieletnim jest tzw. **przemoc domowa**, przybierająca wymiar zamierzonego i wykorzystującego przewagę sił działania skierowanego przeciwko dziecku. Przemoc może przyjmować formę bicia, ale także niszczenia przedmiotów, ubliżania, obelg, gróźb, aresztu domowego czy ograniczenia swobody poruszania. **Cykl przemocy domowej** składa się zazwyczaj z następujących po sobie i powtarzających się trzech faz (por. schemat oraz tabela).

Charakterystyka cyklu przemocy domowej

Nazwa fazy	Charakterystyka fazy
Faza narastającej przemocy	wzrost napięcia, początki pojawiającej się agresji, spowodowanej nawet błahostkami dnia codziennego
Faza ostrej przemocy	wybuch agresji, w wyniku której „normalny” człowiek zmienia się w oprawcę i dopuszcza się stosowania przemocy (wtedy najczęściej dochodzi do interwencji policyjnych i decyzji ofiar złożenia skargi)
Faza „miodowego miesiąca”	okres okazywania przez sprawcę skruchy i miłości, żalu za swoje czyny, próby załagodzenia sytuacji, obietnice poprawy; najczęściej już po krótkim czasie napięcie znów zaczyna rosnąć i cykl się powtarza

Warto zwrócić uwagę, że przemoc domowa zdarza się we wszystkich środowiskach – i to z porównywalną częstotliwością. Faktem jest, że wśród osób o niskim statusie społecznym częściej dochodzi do tzw. **przemocy gorącej** – popełnianej brutalnie, z wybuchami agresji i o gwałtownym przebiegu. Środowiska o wysokim statusie charakteryzują się natomiast **przemocą chłodną** – odznaczającą się większą pomysłowością i większym wykorzystaniem przemocy psychicznej. Tragedią ofiar przemocy domowej jest m.in. to, że są zwykle nierozumiane przez otoczenie i postrzegane jako irytujące. Jeżeli jesteś ofiarą lub świadkiem tego typu sytuacji, pamiętaj, że są to działania o wyraźnym statusie przestępstwa, podlegające karze. Nie bój się o nich mówić i broń swoich praw.

Brak Twojej reakcji może spowodować nieodwracalne zmiany w psychice osób poddawanych przemocy w rodzinie (porównuje się je do ofiar zamachów terro-

Osoby dotknięte problemem przemocy w rodzinie mogą zgłaszać ten fakt, szukać pomocy psychologicznej i prawnej w różnych podmiotach. Ważnym miejscem pomocy jest telefon Ogólnopolskiego Pogotowia dla Ofiar Przemocy w Rodzinie „Niebieska Linia”.

Analiza tekstu źródłowego

Nazwij wskazane w źródle zjawisko uzależnienia mediów od ugrupowań politycznych i wskaż negatywne konsekwencje takiego stanu rzeczy, grożące ograniczaniem praw człowieka.

Przełom [1989 roku – M.F.] zmienił też los mediów elektronicznych, radia i telewizji, które stały się mediami publicznymi i stopniowo uzyskiwały coraz większą wiarygodność. [...] Na mocy ustawy z grudnia 1992 r. gwarantem samodzielności mediów elektronicznych, interesów słuchaczy i widzów oraz wolności słowa jest Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT), którą powołano w marcu następnego roku. Telewizja publiczna, zgodnie ze swoją misją, miała być niezależna od państwa i partii politycznych, w praktyce jednak różnie z tym bywało. Od początku między obozami politycznymi trwała walka o władzę nad mediami elektronicznymi. W czasie rządów solidarnościowych, a później awuesowskich [Akcja Wyborcza Solidarność – koalicyjne ugrupowanie polityczne, sprawujące władzę w Polsce w latach 1997–2001 – M.F.] – silne były wpływy polityków tej orientacji. W okresie późniejszym władza nad telewizją publiczną zdecydowanie przeszła w ręce SLD i PSL: w latach 2001–2003 telewizja publiczna przybrała kształt rządowo-eseldowski. W sumie praktyka daleko odbiegała od pięknych i szlachetnych założeń związanych z powołaniem KRRiT.

Cyt. za: Chwałba A., *III Rzeczpospolita. Raport specjalny*, Kraków 2005, s. 165.

Zadania

1. Wymień nazwy organizacji lub instytucji międzynarodowych, do których należy Polska, współtworząc system ochrony praw człowieka. Wyjaśnij, jakie znaczenie ma sam fakt przynależności do takich struktur.
2. Przedstaw i krótko scharakteryzuj główne ośrodki ochrony praw i wolności w Polsce.
3. Zastanów się, z którą z funkcji organizacji pozarządowych miałeś do czynienia. Swój wybór poprzyj przykładem.

23. RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH ORAZ RZECZNIK PRAW DZIECKA – SZCZEGÓLNE INSTRUMENTY OCHRONY PRAW

Zanim poznasz nowy temat

Wyjaśnij powód powstania systemu ochrony praw i wolności człowieka.

1. Okoliczności powstania urzędu RPO

Wśród form ochrony praw człowieka istnieją do dzisiejszego dnia rozwiązania, sięgające swoimi korzeniami początków XVIII wieku. Za taką instytucję uważa się tzw. **ombudsmana**, urząd ustanowiony w 1713 roku w Szwecji. Organ ten został następnie powołany w wielu krajach, w celu zapewnienia jednostce ochrony przed naruszeniami ze strony organów państwa. Podstawowym celem jego ustrojowego wyodrębnienia było stworzenie organu zajmującego się analizą tych przejawów działalności instytucji publicznych dysponujących władztwem, które prowadziły lub mogły prowadzić do naruszeń wolności i praw jednostki. Współcześnie przeważa model, w którym wyodrębnia się tylko jeden organ, którego celem jest sprawowanie kontroli nad legalnością oraz sprawnością funkcjonowania wszystkich innych organów władzy publicznej w zakresie podejmowanych przez nie działań wywołujących skutki w sferze wolności i praw jednostki. W tym ujęciu ombudsmanowi przypisuje się rolę strażnika, którego podstawowym zadaniem pozostaje czuwanie nad przestrzeganiem konstytucyjnie gwarantowanych uprawnień.

2. Urząd Rzecznika Praw Obywatelskich

WRzeczypospolitej Polskiej rolę ombudsmana pełni **Rzecznik Praw Obywatelskich** – konstytucyjnie **niezależny** od innych organów i **niezawisły** w swojej działalności, organ czuwający nad ochroną praw i wolności zagwarantowanych w Konstytucji i innych aktach normatywnych. Oznacza to, że działalność RPO obejmuje dwa zakresy:

- **zakres przedmiotowy** – ochrona określonych w konstytucji tzw. praw podstawowych,
- **zakres podmiotowy** – ochrona praw i wolności wynikających z innych niż konstytucja aktów prawnych.

Instytucja RPO istnieje w Polsce od 1987 roku. Rzecznika powołuje Sejm, za zgodą Senatu na okres 5 lat. Warto pamiętać, że formalnie urząd nie decyduje o niczym, nie jest organem sądowym, ale jego siła tkwi w niezawisłości